

משפט מבויים בית ההשקעות

פסק דין

התובע: ראובן – עובד שכיר

המשיבה: "מצודה" חברה להשקעות המנהלת קרנות פנסיה לעובדים

עיקרי הטענות

מופיעים בפסק הדין שכתב אב בית הדין

תיאור המצב – סיכון מול סיכוי

קרן הפנסיה הינה בית השקעות הפועל בשליחות החוסך תמורת תשלום, שמטרתו להעלות את ערך הכסף שברשות החוסך באופן המקסימלי תוך שמירה על סיכון מינימלי. כמובן שהגדרות אלו סותרות זו את זו שכן כל אדם רוצה להרוויח הרבה שכן שמירת הכסף ברשותו תוביל לכך שיסבול חרפת רעב בבוא לגיל הפרישה ומאידך כל אדם לא רוצה להסתכן בכלל שכן הסיכון בהגדרתו עשוי לגרום לאדם לאבד את מה שיש לו. אלא שכל אדם מבין כי הדברים תלויים זה בזה וכל מנהל תיק השקעות אמור לפעול לפי רצונו של הלקוח בבניית תיק בו קיים איזון מתאים בין מידת הסיכון ובין שיעור הרווח. כיוון כך נמנעות קרנות הפנסיה בכלל והנתבעת בפרט מלהשקיע את כספי החוסכים באגרות חוב בעלות דירוג נמוך, או במניות, וזאת למרות שיכלו להשיג שם רווחים נאים. במקום זה משקיעות הקרנות והנתבעת בכללן את כספי החוסכים באפיקים המכונים "סולדיים" הכוללים אג"ח ממשלתי ואג"ח קונצרני בעלי סיכון נמוך המדורגים בדירוג גבוה, מבלי לדרוש בטוחות בדמות נכסים מהם ניתן יהיה לגבות את החוב אותם לא ניתן להשיג, מסיבות אוביקטיביות. כך פועלות כל קרנות הפנסיה ללא יוצא מן הכלל. השאלה שנידונה היא האם קרן שפעלה באופן זה חייבת לשלם על הנזק שנגרם לחוסך במקרה בו התברר כי החברה מוכרת האג"ח אינה מסוגלת לפרוע אותו.

מסגרת הדין – אחריות על רכישת אג"ח מכח לישראל

לפנינו שתי שאלות האחת, האם מנהג זה הוא מנהג ראוי ונכון, או שלאור העובדה שדירוג מידת הסיכון שבחברות מורכבת עד בלתי אפשרית וכמעט ספקולטיבי מן הראוי להביא את הדבר למודעות החוסכים כי בתחום האג"ח הקונצרני ההשקעה הינה על קרן הצבי. בנוגע לשאלה זו ההגיון נותן שיש לקבל את דבריו של אב בית הדין ולהגדיר את המשקיעים בקרנות הפנסיה כשונאי סיכון ולפיכך מן הראוי להציג בפניהם את מידת הסיכון האמיתי הקיים בכל אג"ח קונצרני ולהציע בפניהם שתי אפשרויות: האחת המשך המצב הקיים והשנייה להפחית את מידת הסיכון הקיים בהשקעה ובד בבד להפחית באופן ניכר את הסכום אותו יצברו לעת זקנה, על כל המשתמע. הטענה שאם תחוייב המשיבה בדין לא יהיה ניתן להשקיע כספים המיועדים לפנסיה, שגויה במהותה שכן לא יעלה על הדעת להסתיר מידע על מנת לאפשר לבתי ההשקעות ליטול סיכון שיתכן והחוסכים לא היו נוטלים לו המידע היה חשוף בפניהם. אולם השאלה שהובאה לפתחנו אינה האם כך ראוי לנהוג בעתיד אלא האם בית השקעות שלא עשה כן ונהג באופן בו נוהגים כל בתי ההשקעות אחראי על נזקים שיגרמו למשקיעיו כתוצאה מהשקעה באג"ח קונצרני שהסתבר בדיעבד שהיה מסוכן.

מעמדה ההלכתי של הנתבעת

על מנת לענות על שאלה זו ראשית כל יש להגדיר את מעמדה של החברה ביחס ללקוח. אב בית הדין הציע שתי אפשרויות האם החברה הינה שליח או שהיא שומר שכר. אולם התשובה לשתי השאלות חיובית שכן החברה גם שלוחתו של החוסך להשקעה מניבה וגם מוגדרת כשומר שכר שכן תמורת ההתעסקות בכספי הלקוח היא מקבלת תשלום.

כל שומר שכר נושא באחריות כבדה לכספי המפקיד שכן חייב הוא בגנבה ואבדה ואפילו שמר שמירה מעולה חייב לשלם אם נגנב או אבד וכפי שאומר ר"י בתוספות ב"ק נו ע"א :

ונראה לר"י דכיון שחייב הכתוב שומר שכר בגניבה וסתם גניבה קרובה לאונס כדאמרין בהשואל (שם)

סברא הוא דבכל ענין שתהיה הגניבה יחייב מגזרת הכתוב אפילו באונס גמור.

אחריותו של השומר התבררה בדברי אב בית הדין באריכות וכל דבריו אמת וצדק ונכונים לגמרי לו תפקידה של החברה היה כתפקידו של השומר - . לשמור על הכסף מפני גניבה או אבידה. אולם מה הדין באדם שביקש מחברו להשקיע עבורו כסף, בתמורה לתשלום עמלה? אדם כזה נקרא בהלכה בשם בעל קונוטציה לא מכובדת אך מאפיינת את תפקידו – סרסור. כפי שאומר הרמב"ם (הלכות שלוחין פ"ב ה"ו) :

הסרסור שליח הוא אלא שנוטל שכר על שליחותו

מבחינה הלכתית ברור שמעמדו כשומר שכר כך כותב במפורש המרדכי (ב"מ שנט) :

הסרסור שומר שכר הוי

אם כך, נכון לחייב את הסרסור בכל דבר שאירע לכסף אותו נתבקש להשקיע בין אם נגנב או אבד. אולם מהראשונים כולם עולה כי למרות שהוא מוגדר כשומר שכר לא יתחייב באחריות הממון שניתן לו בגדרי שומר שכר, שכן הממון לא ניתן לו על מנת שישמור עליו. המדד לחיוב הינו האם אופן פעילותו היה סביר בהתאם לנסיבות או שמא פעל באופן בלתי סביר? האם פעל הוא במסגרת הסמכות שניתנה לו או שחרג מסמכות זו?

כך כותב הרמב"ם בהמשך דבריו :

הסרסור שליח הוא אלא שהוא נוטל שכר שליחותו לפיכך אם שינה דעת הבעלים משלם מה

שהפסיד

כך כותב גם הנימוקי יוסף (בבא מציעא דף יט עמוד א)

הנותן כליו לסרסור למשכנם לו ואמר איני יודע היכן משכנתיים פשיעה היא וחייב

ביחס למקרה דומה לארוע שלפנינו כתב הרי"ף בתשובה (הובאה בנימו"י שם)

אפילו אמר משכנתיים אצל פלוני וכפר בו - פשיעותא הוא וחייב שהיה לו למשכנו אצלו בעדים

כלומר מדובר במקרה בו למעשה הלווה התכחש לפקדון, מה שמוגדר כגניבה, ואעפ"כ הרי"ף מחייב את הסרסור רק בשל פשיעתו באופן ההפקדה שלא איפשר לו את הגביה.

יש לציין כי הרי"ף בחידושו (ב"מ לה ע"א) מתקשה לקבל את דברי הרי"ף וסובר כי אין מקום לחייב את הסרסור אפילו במקרה זה שכן :

אפי' אומר לו לזה עליו סתם אינו צריך שילוח עליו בעדים דהא ודאי הימניה לכל אדם בעולם שילוח

ממנו... ולפיכך אינו יכול להוציא ממון בדין זה

אך גם אם נקבל את דברי הרי"ף העקרון ברור והוא שאין השומר שכר אשר נשלח לפעול בממון משלחו, דהיינו הסרסור חייב אלא במידה ופעל באופן המוגדר כפשיעה. אם כן עלינו לברר האם הנתבעת דינה כשומר שכר שנכשר על מנת לשמור על כספו של חבירו שלא יאבד ולא יגנב או שמא הנתבעת מעמדה כסרסור הנשכר לפעול עבור משלחו ולהרוויח בעבורו. לדברי התובע וכך סבור כבוד אבה"ד עיקר כוונת המשקיעים בקרן פנסיה היא לשמור על כספם לעת שאין ביכולתם לפרנס וממילא דינה של קרן הפנסיה

כשומר שכר המחוייב לנהוג בממון בזהירות יתרה בדיוק כפי שהזכירה הגמרא את המחויבות של 'חזני דמתאי' (בבא מציעא צג עמוד ב). לאור זאת משנתברר שהשקעה בחברת כוח לישראל" הייתה מסוכנת יש להטיל את כל האחריות על חברת מצודה. אולם נראה שיש לדחות טענה זו שכן מעצם זה שהתובע לא שמר את כספו בבנק אלא פנה לקרן השקעות הרי במעשה זה גילה דעתו שהשיקול המרכזי לדידו הוא השקעה המניבה פירות ולא שמירת כספו ואם כך יש להשוות את דין קרן הפנסיה לדין הסרסור אשר התנהגותו בבכספי המשקיע צריכה להיות באחריות ולא בפשיעה.

בירור אופן פעולת הנתבעת

כיוון שהשוונו את דין הקרן לדין הסרסור החייב על פשיעתו ופעולותיו הבלתי סבירות או בניגוד לדעת השולח, ממילא נשאר לשאול שתי שאלות: האחת האם פעלה הנתבעת באופן המקובל או שיש להגדיר את התנהלותה כפשיעה. השניה, האם פעלה הנתבעת על פי המנדט שקיבלה מהתובע או ששינתה מדעתו? כמדומה שהתשובה לשתי שאלות אלו חיובית:

חברת כוח לישראל הינה חברה ידועה ומוכרת וההשקעה בה נחשבת להשקעה בטוחה. אומנם לבסוף היא כשלה אך על חברת מצודה לא היה מוטל לשכור בלש פרטי ולהתחקות אחר מצבה הפיננסי של כוח לישראל. המצופה מחברת מצודה הוא לעשות כפי המקובל בקרנות פנסיה וכך עשתה.

כמו כן גם בנוגע לשאלה השנייה התשובה חיובית שכן המשקיע שמסר כספו לקרן זו חתם ונתן סמכות מפורשת לחברת מצודה לפעול בכספו אף בניגוד לכללי השמירה המוטלים על שומר שכר. יתר על כן לו רצה היה התובע יכול לברר ומגלה את הידוע לכל והוא כי כל קרן פנסיה ובכללה הנתבעת משקיעה באגרות חוב של חברות גדולות. אם כן נחשב הדבר כאילו נאמר לחברת מצודה במפורש להשקיע בכוח לישראל ולכן חברת מצודה לעניין זה אינה נושאת באחריות של שומר שכר על כספי התובע.

מסקנה

- הנתבעת פעלה באופן המקובל בתחום ההשקעות בכל קרנות הפנסיה דינה של התביעה להידחות.
- על הנתבעת מוטלת החובה ליידע את החוסכים במידת הסיכון הקיים באפיקי ההשקעה השונים.